

КРЕДИТНИЙ ПОТЕНЦІАЛ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ В УМОВАХ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ КРИЗИ

LENDING CAPACITY OF THE BANKING SYSTEM OF THE FINANCIAL AND ECONOMIC CRISIS

Досліджено тенденції кредитної та депозитної діяльності банків у сучасних умовах. Визначено проблеми формування та реалізації кредитного потенціалу банківської системи в умовах фінансово-економічної та політичної кризи. Розглянуто аспекти залучення кредитних ресурсів, проаналізовано ситуацію щодо проблемних кредитів.

За результатами дослідження визначено шляхи збереження кредитного потенціалу банківської системи.

Trends in credit and deposit banking activities under current conditions have been researched. The problems of formation and realization of the credit potential of the banking system under conditions of financial and economic, as well as political crisis have been defined. The aspects of credit resources attraction have been considered, the situation concerning problematic loans has been analyzed. According to the results of the research, the ways of the credit potential saving of the banking system have been defined.

Ключові слова: банк, банківська система, кредит, кредитний потенціал, фінансова криза

Key words: bank, banking system, credit, credit capacity, financial crisis

Постановка проблеми. Макроекономічна стабілізація та фінансове відновлення в державі є першочерговими завданнями нового Уряду, й забезпечення на цій основі належних умов для проведення економічних і соціальних реформ. Особливе місце у цьому належатиме банківській системі України, від кредитної здатності якої будуть залежати фінансове забезпечення розвитку суб'єктів господарювання, а значить – й можливості подолання економічної кризи й подальшого економічного розвитку країни.

Загострення політичної та соціально-економічної ситуації в Україні вже спричинили негативні наслідки у банківській системі України. За останніми даними НБУ станом на 1.11.2014 р. кількість банків зі 180 на початку року знизилася до 167, активи банків з початку року скоротилися на 3965 млн. грн. або на 0,32%, збитки банків вже становили 13496 млн. грн., а рентабельність активів є від'ємною і складає -1,25% [9]. Така ситуація обумовлена значною кількістю негативних чинників: девальвацією національної валюти, анексією Криму, во-

**Олександр
Дуба**

к. е. н. доцент
кафедри
банківських
інвестицій

Андрій Харевич

аспірант кафедри
банківської
справи,
ДВНЗ «Київський
національний
економічний
університет імені
Вадима Гетьмана»

Oleksandr Duba

PhD, Associate
Professor

Andriy Harevich

postgraduate,
SHEI «Kyiv
National Economic
University
named after Vadym
Hetman»

БАНКІВСЬКІ ОПЕРАЦІЇ

енними діями на сході, внаслідок чого було оголошено надзвичайний стан функціонування банківської системи в Донецькій та Луганській областях; звуження внутрішнього споживчого ринку, а також погіршення ситуації на світових ринках. За цих умов актуальним для банківської системи є збереження кредитного потенціалу.

Аналіз останніх публікацій. Проблемами та завданнями кредитної діяльності банків та її стану опікується сьогодні значна кількість науковців, розробляючи пропозиції щодо антикризових заходів, пошуку шляхів вирішення найбільш важливих питань. Сучасний стан та проблеми банківського кредитування знайшли відображення у наукових дослідженнях таких авторів як О.І. Воробйов, Л. І. Ковзун, А. Мороз, О. М. Орлова, І. Є. Семенча, та ін. [4 6, 13]. Підвищений інтерес науковців спостерігається до вирішення проблем щодо кредитної заборгованості, ці аспекти відображені у публікаціях О. С. Білай, Т. Болгар, Г. Карчевої, О.В. Крухмаль, Б. Охрименко, Н.В. Стукало [1, 3, 6, 11, 14], в яких достатньо повно відображені причини та наслідки проблемних кредитів, рекомендації та методичні підходи щодо їх зменшення та запобігання появи. У той же час загострення фінансово-економічної кризи, нестабільність курсу гривні, відсутність позитивних зрушень обумовлюють необхідність постійного відстеження функціонування вітчизняної банківської системи, моніторингу кредитної та депозитної діяльності банків, визначення антикризових заходів щодо підтримки їх кредитного потенціалу.

Мета дослідження полягає в оцінці й відстеженні тенденцій у діяльності банків та визначенні основних проблем та кризових процесів у кредитній діяльності, визначенні шляхів їх подолання.

Виклад основного матеріалу. Складна ситуація у економіці України є наслідком одразу двох криз: політичної та фінансової. Політична нестабільність вилілась в кризу довіри, особливо до банківської сфери. Невизначеність та стрімка девальвація національної грошової одиниці

стали результатом впливу капіталу з банківського сектору, що призвело до розбалансування всієї банківської системи. Криза 2008 року виявила основні ризики, що загрожували стабільності банківській системі і попередила про них. Економічна криза 2014 року загострила всі наявні у банківському секторі структурні дисбаланси, що стримують його розвиток та підвищують ризиковість. До таких дисбалансів належать розрив у фінансуванні банківських операцій, дисбаланс ліквідності, надмірні валютні ризики.

Розвиток ринку кредитування — це один із способів відродження економіки і стимулювання виробництва. Потужним інструментом сприяння розвитку кредитування є раціональне використання свого кредитного потенціалу. Теоретичні підходи до трактування сутності кредитного потенціалу банківської системи на основі узагальнення існуючих поглядів, виявлення характерних рис та системного підходу дали можливість сформулювати визначення. На нашу думку, кредитний потенціал банківської системи — це максимально можлива, раціонально обґрунтована комбінація ресурсів (власних, залучених, нематеріальних, прихованих), скоригована на необхідний рівень ліквідності, які банківська система може перерозподілити між економічними суб'єктами на засадах загальних принципів кредитування.

Після фінансово-економічної кризи 2008-2009 рр., внаслідок чого обсяги кредитування у 2009 р. впали на 5,7%, кредитна активність банків була низькою (рис. 1). Якщо протягом 2008 р. обсяги наданих кредитів зросли одразу на 306876 млн. грн., то протягом наступних 2009-2014 рр. — лише на 173448 млн. грн., тобто за шість років приріст обсягів кредитування був у 1,8 рази меншим, ніж за один 2008 р. За таких умов кредитування економіки для забезпечення її прискореного розвитку було вкрай недостатнє. Єдиним позитивним фактом є те, що незважаючи на значну кількість негативних чинників, що наразі мають місце в Україні, поточного року кредитна діяльність не

тільки не зменшилася, а навіть демонструє приріст обсягу кредитів за 11 місяців 2014 р. у розмірі 6%. При цьому зросли як обсяги кредитування фізичних осіб, так й юридичних – на 1,1 та 1,03%, відповідно.

Для економічного відновлення в Україні потрібні будуть значні кредитні ресурси, що зумовлює необхідність збереження та нарощування кредитного потенціалу банківської системи в Україні, що в умовах значної девальвації гривні, зростання недовіри до банківської системи з боку населення буде зробити дуже складно. Головною загрозою для збереження кредитного потенціалу банківської системи є відтік депозитів. Хоча за 10 місяців 2014 р. загальний обсяг депозитів й збільшився на 3,2%, обсяг депозитів в національній валюті впав з 420910 млн. грн. до 362903 млн. грн. або на 13,8% (табл. 1). У той же час обсяг депозитів в іноземній валюті зріс на 32,3% й перевищив у 2014 р. 324469 млн. грн. – найвищий показник за увесь час. Внаслідок цього частка депозитів в іноземній валюті після її зниження до 36,8% у 2013 р., у 2014 р. збільшилася до 47,2%, що свідчить про зростання рівня доларизації депозитів. У цілому за досліджуваний період обсяги депозитів в національній

валюті зросли менше ніж у 2 р., у той час, коли обсяги депозитів в іноземній валюті – у 3,4 р. За такої ситуації підвищується вразливість національної економіки та банківської системи від світових тенденцій, зростатимуть кредитні та валютні ризики банків.

У 2014 р. не тільки відбулося зниження кількості нових депозитів, а й збільшилася кількість знятих депозитів достроково, що, перш за все було пов'язано із зростанням курсу іноземної валюти та девальвацією гривні. Аналізуючи динаміку обсягів депозитів за місяцями 2014 р., видно, що значною мірою на них впливають настрої та довіра клієнтів банків. Із першими ознаками політичної дестабілізації та зростання курсу іноземної валюти у січні місяці обсяг депозитів в банківській системі скоротився з 669974 млн. грн. до 655912 або майже на 1% (рис. 2). Скорочення обсягів депозитів відбувалося п'ять місяців поспіль, протягом березня-липня 2014 р., яке зупинилося на відмітці 655068 млн. грн., що було менш, ніж на початок 2013р. Але вже у серпні ситуація виправилася й обсяги депозитів збільшилися одразу на 4,1%, але у вересні-листопаді тенденція продовжила погіршуватися й обсяг депозитів скоротився до 664287 млн.

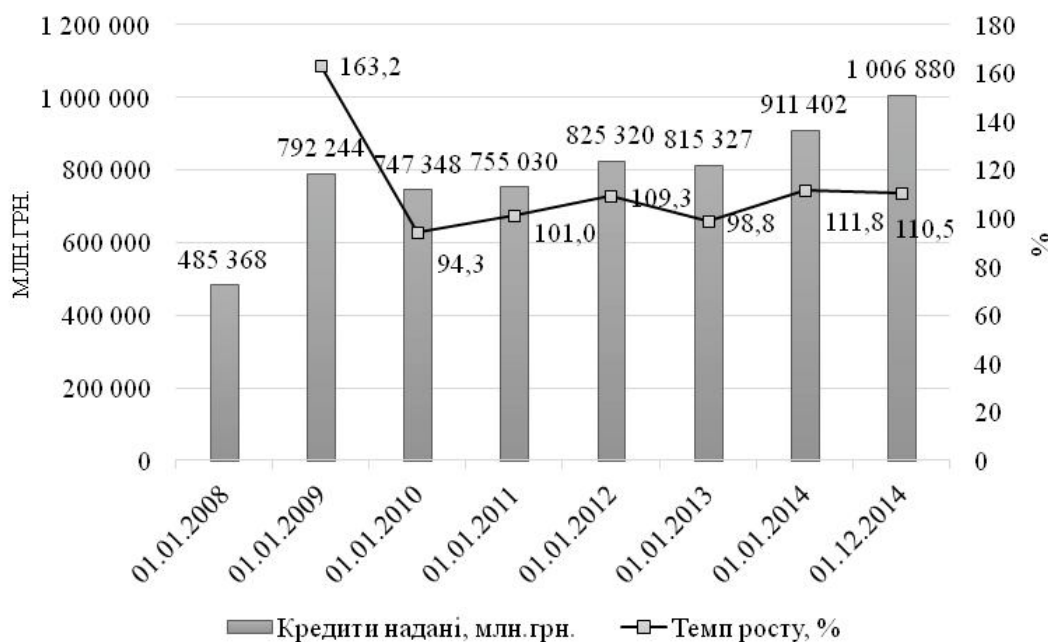

Рис. 1 – Динаміка кредитів банків в Україні*

* Складено автором за даними НБУ [8]

Динаміка депозитів в банках України**

Рік	Депозити всього*, млн. грн	Депозити в національній валюті*, млн. грн	Депозити в іноземній валюті*, млн. грн	Частка депозитів в іноземній валюті, %
2007	283875	192298	91577	32,26
2008	359740	201835	157905	43,89
2009	334953	173091	161862	48,32
2010	416650	239302	177348	42,57
2011	491647	213094	211398	49,80
2012	572342	320268	252074	44,04
2013	666073	420910	245163	36,8
12 міс. 2014	687372	362903	324469	47,2
Темп росту 2014 р. до 2007 р., %	242,1	188,7	341,2	

* Залишки коштів на кінець періоду

** Складено автором за даними НБУ [2, 9-10]

грн. Скорочення обсягів депозитів негативно відображається на ресурсній базі кредитної діяльності банків, відбувається зниження їх кредитного потенціалу. В умовах, що склалися, банківська система має використати увесь можливий арсенал заохочувальних інструментів для залучення до банківської системи заощаджень населення. Шевців С. відзначає, що в даний складний час Україна повинна визначити шлях по якому змусить працювати на економіку тіньові заощадження українців [15].

Висока доларизація депозитів в Україні обумовила зростання кількості проблемних кредитів з початку 2014 р. З одного боку, високі темпи

інфляції (за січень-листопад 2014 р. індекс споживчих цін зріс до 121,2% [7]), які призвели до зростання споживчих цін та зниження реальної заробітної плати, обумовили зниження платоспроможності населення за кредитами, внаслідок чого під загрозою стало їх повернення. З іншого боку, знецінення національної грошової одиниці та зростання курсу долару майже у два рази, спричинили складну ситуацію щодо виплати кредитів в іноземній валюті. Значна частка населення, що мали кредити в іноземній валюті, опинилися у складній ситуації, коли вартість їх валютних кредитів у національній валюті зросла, більш як у два рази, а рівень доходів

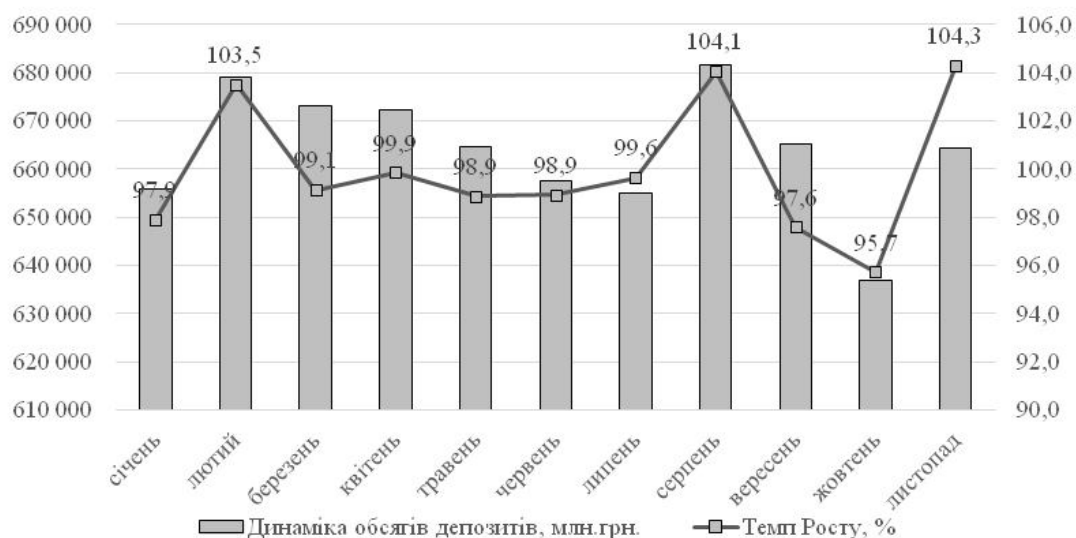

Рис. 2. Динаміка депозитів за 11 місяців 2014 р.*

** Складено автором за даними НБУ [2]

окремих позичальників не тільки не збільшився, а в окремих випадках, навіть й знизився, внаслідок чого частка простроченої заборгованості за кредитами у загальній сумі кредитів станом на 1.11.2014 сягнула 11,5%, що на 3,8% більше порівняно із початком року, взагалі – це найвищий показник з 2008 р. Проблемні кредити, особливо в іноземній валюті, значно підривають фінансову стійкість банків, посилюють валютні ризики, погіршують кредитний портфель банків, що значно ускладнює їх кредитну діяльність. Все це у сукупності негативно відображається на банківській системі в цілому та її кредитному потенціалі. За таких умов важливою проблемою у контексті збереження кредитного потенціалу банків є регулювання проблемних кредитів.

В Україні 84% усіх кредитів банківської системи належить банкам України, що відносяться до першої та другої групи за класифікацією НБУ, які є найбільш активними на кредитному ринку. У 31 з них мають місце значні обсяги проблемних кредитів. До першої п'ятірки банків за проблемністю кредитного портфеля увійшли UniCredit Bank, Дельта Банк, Укрексімбанк, Райффайзен банк Аваль та Укргазбанк (табл. 2).

Лідери рейтингу мають високі обсяги і частку недіючих та безнадійних

кредитів, швидкі темпи зростання проблемних активів або низьке покриття безнадійних позик резервами під кредитні ризики [14]. Загальний обсяг безнадійних кредитів 31 банку України сягає 109286 млн. грн. Найбільша їх частка у кредитних операціях спостерігається в UniCredit Bank – це один з найбільших банків, що спеціалізувався на іпотечних та корпоративних кредитах, вони сягають більше третини кредитних операцій банку. Високі частки проблемних кредитів у кредитних операціях банків, більш 20%, спостерігаються в Райффайзен банк Аваль та Укргазбанку. Серед п'ятірки зазначених банків найбільший обсяг недіючих кредитів має Укрексімбанк, їх сума перевищила 20164 млн. грн., що складає більш 25% кредитних операцій банку. Ще більшу частку недіючі кредити посідають у кредитних операціях таких банків як UniCredit Bank, Райффайзен банк Аваль та Укргазбанку – 37,1 та по 27,1%, відповідно. Найбільше зростання обсягу безнадійних кредитів, яке перевищувало 3600 млн. грн., за перше півріччя 2014 р. відбулося в Дельта Банку, Укрексімбанку. Вітчизняна практика вирішення завдань із проблемними кредитами налічує різні інструменти, серед яких найбільш розповсюдженими є [1, 4, 6, 11, 13, 14, 15]:

Таблиця 2

ТОП-5 банків України у рейтингу за рівнем проблемності кредитів [14]

№	Банк	Загальний рейтинг	Обсяг безнадійних кредитів (V категорія), млн. грн.	Частка безнадійних кредитів у кредитних операціях, %	Обсяг недіючих кредитів (IV+V категорія), млн. грн.	Частка недіючих кредитів у кредитних операціях, %	Зростання обсягу безнадійних кредитів за півріччя, млн. грн.	Відносний приріст недіючих кредитів за півріччя, %	Відношення резервів під кредитні ризики до безнадійних кредитів, %
1	UNICREDIT BANK	5,29	16 813	33,2	18 827	37,1	2 314	25,9	49,1
2	ДЕЛЬТА БАНК	5,43	8 718	13,3	11 395	17,3	3 727	75,8	41,8
3	УКРЕКСІМБАНК	6,14	12 918	16,1	20 164	25,1	3 627	44,2	90,3
4	РАЙФФАЙЗЕН БАНК АВАЛЬ	7,43	10 871	21,4	13 761	27,1	2 416	40,8	112,3
5	УКРГАЗБАНК	10,86	4 824	25,9	5 049	27,1	422	14,1	94,8

- активізація претензійно-позовної роботи банку по даному кредиту;
- реструктуризація кредиту;
- списання кредиту;
- продаж проблемного кредиту третій особі;
- попередження появи проблемних кредитів;
- примусове стягнення кредитів та процентів за ними;
- моніторинг і контроль за часткою проблемних кредитів;
- раннє реагування менеджменту на виникнення проблемних ситуацій щодо повернення кредитів;
- аналіз варіантів та вибір стратегії роботи з проблемними активами;
- пролонгація кредиту;
- переведення валютних кредитів у гривневі;
- списання пені та штрафних санкцій;
- зниження відсоткової ставки;
- 100%-ве резервування безнадійних кредитів.

Виважена кредитна політика та запровадження системи управління проблемними кредитами банку є необхідною умовою на даному етапі. У цілому потрібна дієва система заходів, спрямованих на активізацію депозитної та кредитної діяльності банків, покращення якості активів; зменшення навантаження на капітал; зниження рівня ризику девальвації.

ВИСНОВОК

Банківська система в Україні переживає складні часи, які обумовлені загостренням фінансово-економічної та політичної ситуації, воєнним конфліктом у країні. За сучасних обставин проблема збереження кредитного потенціалу банківської системи є однією з найважливіших, від її рішення значною мірою буде залежати, перш за все, задоволення інвестиційних потреб економіки без чого її прискореного розвитку просто не можливо уявити. Реалії сьогодення свідчать про наступні основні проблеми формування та ефективної реалізації кредитного потенціалу банківської системи як зменшення загальних обсягів нових депозитних та кредитних договорів, зростання рівня долариза-

ції, девальвація національної валюти, зниження довіри до банківської системи, збільшення проблемних кредитів.

Однією з найбільш значимих проблем зміцнення кредитного потенціалу банківської системи є нарощування його ресурсної бази, яка за існуючої практики в Україні в більшій частині формується за рахунок депозитів, тобто виникає необхідність пошуку можливостей банків акумулювати залучені фінансові ресурси, для чого необхідним є розвиток ринку депозитних послуг та удосконалення депозитної діяльності банків, що вимагає, у тому числі активізації роботи із населенням щодо підвищення фінансової грамотності. Важливим аспектом є відновлення та підвищення довіри до вітчизняної банківської системи. Зростає роль банківського маркетингу, що передбачає вивчення потреб та намірів клієнтів та застосування інноваційних методів і інструментів просування банківських продуктів, актуальним залишається розвиток банківської мережі.

У напрямі підвищення рівня депозитних послуг вкрай важливим є надання додаткових банківських послуг, забезпечення вільного доступу до рахунків вкладників, що на разі забезпечується через використання інтернет-банкінгу; підвищення якості та забезпечення надійності депозитних продуктів, надання кваліфікованої допомоги та спеціалізоване вирішення проблем клієнтів тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Болгар Т. Особливості державного та внутрішньобанківського регулювання проблемних кредитів в Україні/Вісник Національного банку України. – 2014. – № 12 (226). – С. 23-50
2. Бюлетень НБУ/ 11/2014 (260)/ Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document;jsessionid=D7557C961A2581CC9542C555361CC5B4?id=4881607> >.
3. Карчева Г. Основні проблеми розвитку банківської системи України в посткризовий період та шляхи

resurs]. — Rezhym dostupu: http://dspace.uabs.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/10379/1/Stata_ODU_2013.pdf >.

7. Osnovni pokaznyky sotsial'no-ekonomichnoho rozvytku Ukrayiny/[Elektronnyy resurs]. — Rezhym dostupu: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2014/mp/op/op_u/op1114_u.htm >.

8. Osnovni pokaznyky diyal'nosti bankiv Ukrayiny/[Elektronnyy resurs]. — Rezhym dostupu: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36807&cat_id=36798>.

9. Osnovni pokaznyky, shcho kharakteryzuyut' stan hroshovo-kredytnoho rynku (za operatyvnymy danymy)/ [Elektronnyy resurs]. — Rezhym dostupu: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=12686437>>.

10. Osnovni tendentsiyi hroshovo-kredytnoho rynku Ukrayiny za zhovten' 2014 roku/[Elektronnyy resurs]. — Rezhym dostupu: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=6784322&cat_id=58038>.

11. Okhrymenko B. Do pytannya problemnoyi kredytnoyi zaborhovanosti komertsyinykh bankiv Ukrayiny/[Elektronnyy resurs]. — Rezhym dostupu: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Uproz_2013_15_29.pdf>.

12. Reytynh problemnosti kredytnykh portfeley-2014/[Elektronnyy resurs]. — Rezhym dostupu: <http://forbes.ua/business/1379442-rejting-problemnosti-kreditnyh-portfelej-2014>>.

13. Semencha I. Ye., Tkachova A. A. Upravlinnya kredytnym portfelem banku v suchasnykh ekonomichnykh umovakh v Ukrayini: problemy ta shlyakhy yikh podolannya/[Elektronnyy resurs]. — Rezhym dostupu: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3117>>.

14. Stukalo N. V., Bilay O. S. Systemnyy pidkhid do upravlinnya problemnymy kredytamy v bankivs'kiy diyal'nosti/[Elektronnyy resurs]. — Rezhym dostupu: <http://soskin.info/userfiles/file/2013/11-12%202013%20EX/Stukalo.pdf>>.

15. Shevtsiv S. Efektyvna kredytna polityka v chas inflyatsiyi ta faza kryzy problemnykh kredytiv sprychynenykh nyeyu/[Elektronnyy resurs]. — Rezhym dostupu: http://sophus.at.ua/publ/2014_11_25_lviv/sekcija_3_2014_11_25/efektivna_kreditna_politika_v_chas_infljaciji_ta_faza_kryzi_problemnykh_kredytiv_sprichinenikh_neju/69-1-0-1084>.